

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของการศึกษา

โครงการพัฒนารูปแบบการใช้ศักยภาพของท้องถิ่นในโครงการ “ชุมชนน่าอยู่ จังหวัดน่าน” เพื่อจัดการทรัพยากรและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ในการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นการวิจัยที่ดำเนินการภายใต้ “โครงการจัดการทรัพยากรเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของจังหวัดน่าน ตามแผนงานวิจัยแบบบูรณาการ ปีพ.ศ.2548-2550 ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” โดยนำองค์ความรู้ด้านต่างๆ ที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับพื้นที่ดำเนินการ ถ่ายทอดกลับไปยังท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมให้เกิดเป็นต้นแบบการพัฒนาสังคมและท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ในการดำเนินงานโครงการฯ นั้น วิทยาลัยการสาธารณสุข แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และภาคีร่วม อันประกอบด้วยหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ สถานีอนามัยตำบล สำนักงานเกษตรจังหวัด/ อำเภอ/ ตำบล ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน ผู้นำชุมชน ได้ยึดแนวทางตามหลักปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นหัวใจหลักของการดำเนินการวิจัย โดยเน้นการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” เพื่อผลักดันให้ท้องถิ่นสามารถกำหนดยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาของตนเอง โดยที่ประชาชนและองค์กรชุมชน มีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ วางแผนร่วมกันในการแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมศักยภาพของท้องถิ่น โดยยึดหลัก “ภูมิสังคม” ที่มีความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น และคำนึงถึงการดำเนินวิถีชีวิตของคน ที่มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อม เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นมากที่สุด โดยศึกษาหาแนวทางร่วมกัน จนเกิดเป็น “วิสัยทัศน์ร่วม” ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ ควบคู่กันกับ การจัดการความรู้ การอนุรักษ์และพัฒนา อันเป็นส่วนหนึ่งของการพึ่งพาตนเองและการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยอยู่บนหลักของ “ทางสายกลาง” โดยใช้ความรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่น สังคม และเทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด อันจะนำไปสู่ต้นแบบของการใช้ศักยภาพของท้องถิ่น และเป็นทางเลือกให้พื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดน่าน ได้นำไปปรับใช้ตามบริบทของชุมชนตนเองต่อไป

ในช่วงระยะเวลา 2 ปีของการดำเนินโครงการฯ (พ.ศ.2547-2549) ท้องถิ่นได้เรียนรู้ถึงปัญหาที่ชุมชนตนเองกำลังเผชิญอยู่และได้ร่วมกันหาทางวางแผนแก้ไขบนทุนทางสังคมของตนเอง และความร่วมมือจากภาคีที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มจากปัญหาด้านสุขภาวะของเกษตรกร ที่เกิดจากการ

ใช้สารเคมีในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปัญหาผลผลิตทางการเกษตรลดลงเนื่องจากดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ปัญหาการปนเปื้อนสารเคมีของแหล่งน้ำธรรมชาติ ฯลฯ จนเกิดเป็น **“นวัตกรรมการเรียนรู้”** ที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต เช่น เกิดแนวคิดการทำเกษตรแบบปลอดสารพิษ ที่สามารถลดต้นทุนการผลิต ลดการใช้สารเคมี ที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของเกษตรกร

นอกจากนั้นในบางชุมชนได้เกิดมาตรการทางสังคมในการ ลด ละ เลิก และจำกัดเขตการใช้สารเคมี มีการขยายเครือข่ายการทำเกษตรปลอดสารพิษในชุมชนใกล้เคียง และต่างชุมชน ต่างตำบล มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ผ่านการศึกษาดูงานในพื้นที่ใกล้เคียง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภาคอื่นๆ ภายนอกจังหวัดน่าน อันได้แก่ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ที่ได้ดำเนินโครงการ **“ชีววิถี”** เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่มีแนวคิดและเป้าหมายเดียวกัน คือเป็นโครงการที่ดำเนินการเพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในการเกื้อกูลกันระหว่างคนและธรรมชาติภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยคำนึงถึงการรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งเสริมให้คุณภาพชีวิตและสุขภาวะของคนในชุมชนดีขึ้น

ซึ่งการที่จะไปถึงความเป็นชุมชนน่าอยู่นั้นจะต้องอาศัยการเดินทางร่วมกันของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เป็นการพัฒนาแบบบูรณาการ (Integrated) องค์กรรวม (Holistic) และดุลยภาพ (Balanced) เพื่อที่จะไปสู่จุดสมดุลทั้งคน สังคมและสิ่งแวดล้อม

1.2 วัตถุประสงค์หลัก

เพื่อพัฒนารูปแบบ ในการใช้ศักยภาพของท้องถิ่น ซึ่งได้รับการพัฒนาตามนโยบายและแผนการปฏิรูประบบราชการและการกระจายอำนาจการปกครองของรัฐบาลไทยจนได้รูปแบบของ **“ชุมชนน่าอยู่”** แล้วมาจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมในชุมชน และอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพให้สามารถขยายผลและนำไปใช้ในพื้นที่ยื่นๆได้

1.2.1 วัตถุประสงค์เฉพาะ

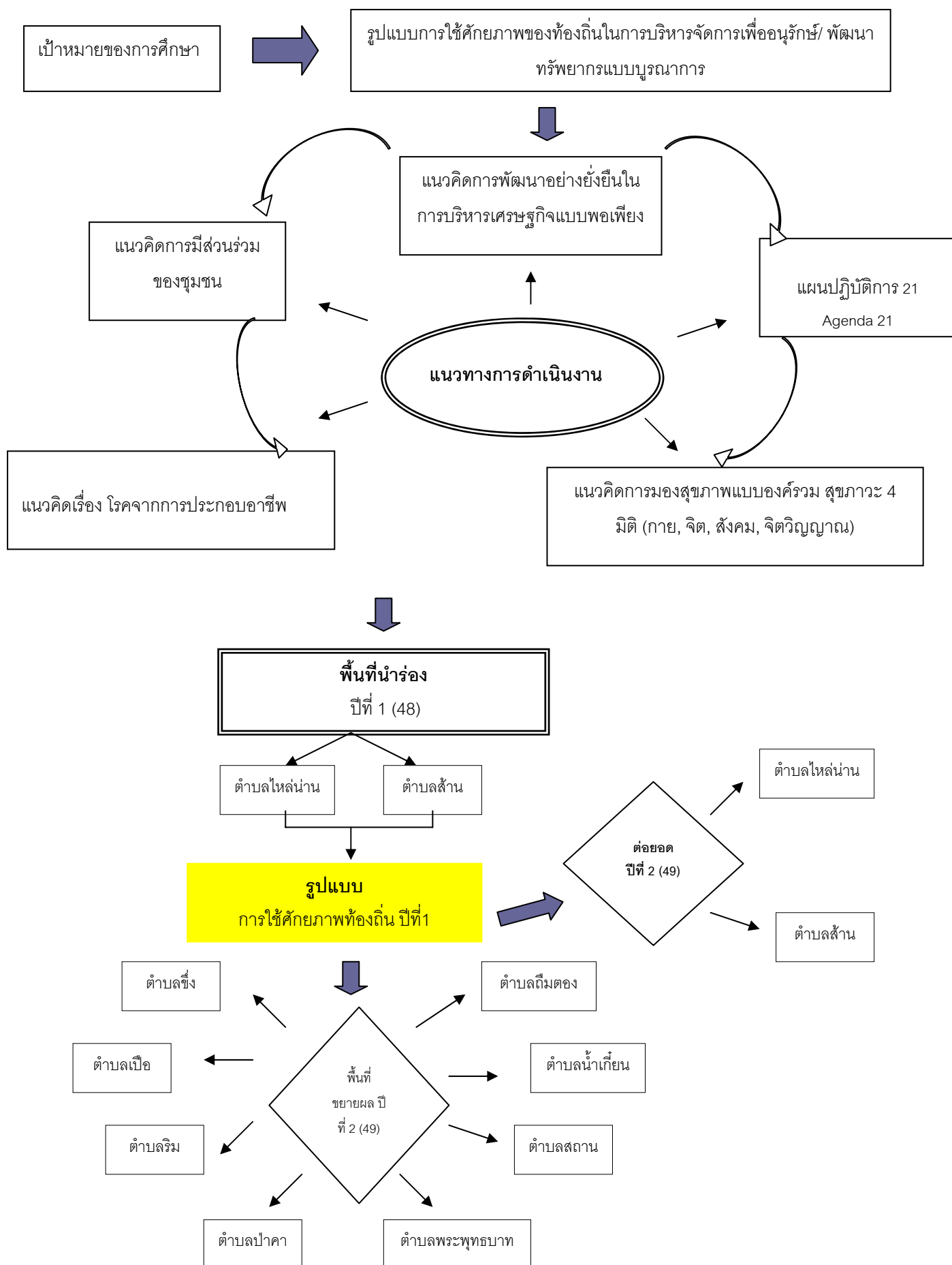
1.2.1.1 เพื่อพัฒนาศักยภาพ (Empowerment) ของประชาชน ชุมชน ผู้นำชุมชน ประชาสังคม (Civil society) และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเรื่องการบริหารจัดการแบบบูรณาการ เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ และการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยใช้ความรู้ เทคโนโลยี ทรัพยากร ทั้งทรัพยากรคนและทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ด้วยองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยตามแผนบูรณาการของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยร่วมกับจังหวัดน่าน

1.2.1.2 เพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพ (Capacity building) ให้แก่ผู้นำชุมชน บุคลากรในภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งประชาสังคม เช่น กลุ่มแม่บ้านซึ่งร่วมรับผิดชอบชุมชนน่าอยู่ และบุคลากรในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ได้ใช้องค์ความรู้ที่เหมาะสม โดยใช้

ผลงานการวิจัยและพัฒนาตามแผนบูรณาการของจังหวัดน่านร่วมกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาชุมชนน่าอยู่

1.2.1.3 เพื่อพัฒนากลไกการประสานงานของทุกภาคส่วนทั้งในภาครัฐและเอกชน รวมทั้งการประสานงานของสถาบันการศึกษาและวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการสนับสนุนการพัฒนาแบบยั่งยืนในเชิงสหวิทยา (Multidisciplinary Support) โดยสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

1.3 กรอบแนวคิดในการศึกษา



1.4 ขอบเขตการศึกษา

ในปีที่ 2 การดำเนินงานได้ขยายพื้นที่เพิ่ม 8 ตำบล คือตำบลซึ่ง อำเภอเวียงสา, ตำบลป่าคา ตำบลริม อำเภอท่าวังผา, ตำบลสถาน อำเภอบัว, ตำบลเปือ ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอเชียงกลาง, ตำบลน้ำเกีฮอง กิ่งอำเภอภูเพียง, และตำบลถ่มตอง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน และดำเนินงานในพื้นที่นำร่องเดิม 2 พื้นที่ (ตำบลไหล่น่าน และตำบลล้าน อำเภอเวียงสา) เพื่อพัฒนาให้เป็นศูนย์เรียนรู้ของพื้นที่ขยายผล

1.5 ข้อจำกัดในการศึกษา

1.โครงการนี้เป็นการต่อยอดและเชื่อมร้อยในประเด็นเรื่อง “โรคจากการประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม” ที่ได้ดำเนินการอยู่แล้ว โดยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน ดังนั้นการคัดเลือกพื้นที่ดำเนินการ (พื้นที่นำร่อง 2 พื้นที่ในปีแรก พื้นที่ขยายผล 8 พื้นที่ในปี 2549 และพื้นที่ขยายผล 15 พื้นที่ ในปี 2550) ของวิทยาลัยการสาธารณสุขฯ เป็นการเลือกอย่างเฉพาะเจาะจงและพิจารณาภายใต้กระบวนการประชุมทีมงานและอิงฐานข้อมูลทุติยภูมิเรื่องสถานการณ์โรคในพื้นที่นั้นๆ เป็นหลัก

2.หน่วยงานที่เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนงานภาคสนามคือ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน ซึ่งทีมวิจัยจากวิทยาลัยฯ จะเข้าร่วมในการจัดเวทีชุมชนของแต่ละพื้นที่เป็นครั้งคราว ดังนั้นในรายงานฉบับนี้จึงขาดรายละเอียดในเชิงลึกตามบริบทของชุมชน ดังนั้นในการสังเคราะห์กระบวนการดำเนินกิจกรรม/ สรุปบทเรียน ตลอดจนปัญหา/อุปสรรค จะกล่าวในภาพรวม ซึ่งอิงอยู่บนฐานของข้อมูลทุติยภูมิ เช่นรายงานผลการดำเนินงาน รายงานข้อมูลการตรวจเลือดของแต่ละพื้นที่ ฯลฯ

3.ในเดือนสิงหาคม 2549 จังหวัดน่านประสบกับภัยน้ำท่วมอย่างรุนแรง จึงทำให้เกษตรกรในพื้นที่/ ชุมชนเป้าหมายได้รับผลกระทบเสียหายอย่างมากและชุมชนต้องใช้เวลาในการปรับวิถีชีวิตฟื้นฟูสภาพบ้านเรือน ตลอดจนเริ่มต้นเพาะปลูกใหม่อีกครั้ง จึงเป็นผลทำให้กิจกรรมในโครงการ “ชุมชนน่าอยู่” ที่ดำเนินการร่วมกับวิทยาลัยฯ หยุดชะงัก ดังนั้นการสรุปงานในปีที่ 2 ของโครงการจึงขยายออกไปจากปีงบประมาณ 2549 อีก 3 เดือน คือเป็นการสรุปกิจกรรมถึงเดือนธันวาคม 2549

1.6 เป้าหมายและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ได้รูปแบบการใช้ศักยภาพของท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรเพื่ออนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ในตำบลไหล่น่านและตำบลล้าน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน เพื่อสามารถนำไปขยายผลในพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัด ตามบริบทของพื้นที่